

3. Gumanitarnaja nauka kak predmet filosofsko-metodologicheskogo analiza (materialy «kruglogo stola») // Voprosy filosofii. – 2007. – № 6. – S. 57–82.
4. Znanija o proshlom v sovremennoj kul'ture (materialy «kruglogo stola») // Voprosy filosofii. – 2011. – № 8. – S. 3–45.
5. **Kravchenko, P.** Kontseptualizatsiya filosofiyi istoriyi u postneklasychniy metodolohiyi / P. Kravchenko, A. Mel'nyk // Filosofs'ki obriyi. – 2015. – № 34. – S. 8–236.
6. **Lebedev, S. A.** Filosofija nauki. Kratkaja jenciklopedija / S. A. Lebedev. – M. : Akademicheskij proekt, 2008. – 692 s.
7. **Nugaev, R. M.** Problema rosta sociogumanitarnogo znanija / R. M. Nugaev // Voprosy istorii. – 2007. – № 8. – S. 58–69.
8. **Rakitov, A. I.** Istoricheskoe poznanie / A. I. Rakitov. – M. : Politizdat, 1982. – 303 s.
9. **Yashchuk, T. I.** Filosofiya istoriyi / T. I. Yashchuk. – K. : Lybid', 2014. – 535 s.
10. **Domanska, E.** The Material Presence of the Past / E. Domanskaya // History and Theory. – 2006. – № 3. – P. 337–348.
11. **Stalkey, D. I.** A History of the Future / D. I. Stalkey // History and Theory. – 2002. – № 4. – P. 72–89.

Надійшла до редколегії 15.12.2016

УДК 303; 94(477)

З. П. Соколівська

Інститут фізики НАН України (м. Київ)

ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТЕОРЕТИКІВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ 20-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Стисло розглянуто погляди деяких українських теоретиків націоналістичного руху в 1920-х роках в Україні.

Ключові слова: філософія державотворення, правовий нігілізм, націоналізм.

Кратко рассмотрены взгляды некоторых украинских теоретиков националистического движения в 1920-х годах в Украине.

Ключевые слова: философия государственности, правовой нигилизм, национализм.

The article looks briefly considered some theoretical Ukrainian nationalist movement in the 1920s in the Ukraine.

Keywords: Philosophy of statehood, legal nihilism, nationalism.

Глибока історична проблема національного та правового нігілізму становить основну колізію сучасності. Вона сягає корінням до історичного минулого нашого суспільства та торкається поняття науки загалом у правовій площині на різних етапах її розвитку.

Метою статті є теоретичне осмислення вказаної тематики у проекції поглядів українських науковців та можливість практичного вирішення проблем державотворення, як наслідку національного та правового нігілізму. Відомо, що нігілізм (заперечення усталених норм, ідеалів, принципів, законів, авторитетів, традицій) завжди відігравав певну прогресивну роль на різних етапах розвитку суспільства, оскільки висловлював негативне ставлення до відживаючого ладу. Проте для нігілізму характерною є відсутність чіткої позитивної програми, що є нега-

тивним, оскільки загальне заперечення цінностей людської культури і моралі є виразом кризи соціальних цінностей суспільства.

Отже, розуміння вказаної проблеми завжди привертало увагу не лише правників, але і соціологів, політологів, філософів, яких цікавив аналіз заперечення свідомістю людини переоцінки існуючих цінностей. Зокрема чимало праць В. Костицького [5] та О. Краснокутського [6] стосуються саме дослідження актуальних проблем державотворення в Україні.

У нашій розвідці ми лише вузько розглянемо основи нігілізму в теоретичних розвідках В. Липинського, Д. Донцова, Л. Окіншевича, М. Драгоманова щодо розуміння цього поняття.

Впродовж тривалого часу юридичними нормами, з котрими доводилося стикатися українцям, були принципи тоталітарної держави, а якщо зазирнути у глибоку історичну давнину, то ми змушені були підкорятися законам тих країн, під окупацією яких знаходилися, і миритися зі «світоглядом звироднілих рас» та підпорядковуватися обставинам та чужим ідеям [8].

Саме на цій проблемі українства акцентує увагу у своїй праці «Ідеологія чинного націоналізму» Д. Донцов: «... «Ми» приймаємо чуже владарне «знаю» тому, що нам страшно виробити своє, що ми воліємо zostатися з нашою «красою», лишивши чужинцям їх «силу». Те хитання волі мусить скінчитися» [8].

Правова культура у суспільствах, де панував тоталітарний режим, не мала абсолютної цінності, людина у ньому розглядалася як придатак до державного механізму.

І навіть після здобуття Україною незалежності, ми й досі не можемо позбавитися ні політико-правового, ні національного нігілізму.

Про це писав і соціолог, історик та політичний діяч В. Липинський: «На вас, молодих,... спаде колись тяжке завдання берегти і продовжувати ті традиції в тому хаосі, який лишиться на Україні по упадку більшовизму, бо її кризові явища зумовлені особливостями історичного розвитку та менталітету» [10].

У своїх поглядах В. Липинський був переконаний, що тогочасна соціалістична інтелігенція не бачила Україну як абсолютно незалежну та самостійну державу, а лише вірила в її автономність у всеросійській федерації.

Під словом «інтелігенція» учений мав на увазі постать М. Драгоманова, який підтримував федерацію і погляди якого розходилися як з поглядами В. Липинського, так і з поглядами багатьох співвітчизників у питаннях федералізації.

Поділяв думку В. Липинського і головний ідеолог українського націоналізму Д. Донцов, який стверджував у своїй праці «Підстави нашої політики», що федерація є шкідливою для України, бо «суперечить основній вимозі національної політики – виявляти свою волю», при цьому, навпаки, утверджує у ній «чужий національний ідеал» [1]. Він також вказував на постать М. Драгоманова, який своїм напрямком та «духом своєї науки завдавав шкоди розвитку української національної думки» з його дивним поглядом на українство «чи то як на націю, чи то як на соціальну верству». Д. Донцов відверто вважав його «принциповим противником української самостійності» [1].

Крім того, Д. Донцова обурювали глузування М. Драгоманова про те, що «не тільки нація чи плем'я має право на одноосібну державу, але будь-яке село». Порівнюючи Італію з її республікою Сан-Марино, Драгоманов писав: «То чому б не то Україні, а навіть Миргородові чи Сорочинцям не бути одноосібною державою» [2].

Чи не з національним нігілізмом ми маємо справу у цьому випадку?

Своє розуміння цього поняття В. Липинський висвітлював у праці «Листи до братів-хліборобів» від 1926 року, в якій проаналізував змирення та підтримання хліборобом чужої влади, яка у відповідь забезпечує йому спокій та лад при праці, не усвідомлюючи, що одночасно він перестає бути українським хліборобом, бо «не хоче своєї мужицької мови, щоб не бути гіршим від панів» [3].

Соромлячись свого національного обличчя, вони одночасно заперечували і цінність самого права, яке вважалося тогочасною владою найменш досконалим способом регулювання суспільних відносин.

Закони ж радянського часу в реальності не відповідали нормам, встановленим самим законодавством.

Візьмемо, наприклад, право володіння майном, яке на той час зазнавало найбільшого порушення. Це і пограбування, і колективізація, і розкуркулювання, порушення багатьох правових принципів та засад, не кажучи уже про кріпацтво та голодомор, які з впевненістю можемо вважати злочином проти людства.

Що ж стосується духовності: винищувалася українська культура, висміювалася мова, фальсифікувалася українська історія, та найважливіше – пригнічувалися будь-які спроби національного відродження.

Саме колоніальне минуле нашого народу несе на собі відбиток національного нігілізму та деформації права.

Адже «право приймається суспільством тією мірою, якою воно забезпечує справедливість, а справедливість воно забезпечує настільки, наскільки йому відкрита істина» [4].

Право повинно відповідати духові самої нації, відображаючи її менталітет, а не бути насадженням чужих правових та національних принципів.

Особливості нації та національної психології «завжди накладають свій відбиток на характер світобачення, способи пізнання світу і практичної активності в ньому, а в кінцевому підсумку визначають характер її національної правової системи» [4].

Принципи нігілізму глибоко вкорінилися в історії нашої науки, охоплюючи не лише історичні дисципліни, але і політологію, соціологію, правничі та економічні дисципліни. Саме вони висвітлюють українознавчу тематику в контексті соціально-економічних та культурних процесів України [7].

Отже, перекручування історії породило зневіру у власній державі й її розбудові і стало плідним підґрунтям для «розквіту» як правового, так і національного нігілізму.

Власне тому і створювалися ідеї про Україну, залежну від перемоги тієї чи іншої країни. «Одні думають, що можна об'єднати українські землі до купи, інші – що можна відбудувати Україну за допомогою Польщі, а може ще когось із сусідів, віддавши їм по шматку землі» [3]. Отже, українські політики вагалися, на які зовнішні сили спертись українцям, відбудовуючи свою власну державу. «Одні казали на поляків, другі на Москву, інші на німців» [3].

М. Драгоманов, вважаючи необхідним для України її європейське визнання, писав, що лише тоді, коли ми покажемо свою силу хоч на частині своєї землі, лише тоді зверне на нас увагу і Європа.

В. Липинський, аналізуючи ситуацію, вважав, що «Україна не може об'єднатися ненавистю до Москви або Польщі, бо ненависть до Москви зажене її

в Польщу, ненависть до Польщі зажене її в Москву, а ненависть до обох одночасно – в петлю самогубці» [10].

А підсумовує вчений усі вищевказані орієнтації стверджувальним висновком: «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, якщо ми самі нацією не схочемо бути» [3].

Варто згадати прогнози щодо утвердження української нації правознавця та українського вченого Л. Окіншевича, який, аналізуючи стан українства у своїй праці «Вступ до науки про право та державу», зазначав, що епохальним та вирішальним завданням української нації «були, є і будуть відносини зі східним сусідом – російським народом», а «...подальше перебування в її [Росії – авт.] межах може принести українському народу національну смерть» [9].

«Якщо воля до мети зламається – українська нація перестане існувати, ставши органічною частиною російської. Якщо ж ні, то український народ чекають великі іспити, але наслідком стане досягнення історичної мети» [9].

Як бачимо, деякою мірою прогнози вченого збулися – історичної мети неповною мірою, але досягнуто. Та іспити ще триватимуть...

Отже, підсумовуючи вищесказане, робимо висновок, що діапазон вказаної проблематики надзвичайно болючий для України, і можливість вирішення полягає в першу чергу у зміні умов життя українського суспільства у різних контекстах. У першу чергу – це створення правового середовища, в якому віра у право змогла б відродитися, припинення маніпулювання правовими нормами, викорінення закостенілих вад правосвідомості, які спотворили наш менталітет.

І нарешті – підвищення почуття власної гідності та віра у майбутнє свого народу.

Бібліографічні посилання

1. **Донцов, Д.** Підстави нашої політики / Д. Донцов. – Нью-Йорк, 1952. – С. 129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2141/file.pdf>
2. **Драгоманов, М.** Листи на Наддніпрянську Україну. – 1915. – С. 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12483/file.pdf>
3. **Забаревський, М.** В'ячеслав Липинський та його думки про українську націю та державу. Союз Гетьманців-державників / М. Забаревський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hetman-ua.org/lipinsky/zbirnyk/zbirnyk-ua-zabarevsky.html>
4. **Козловський, А. А.** Гносеологія права Гносеологічні принципи права / А. А. Козловський // Проблеми філософії права. – 2005. – Том III. – № 1–2 – С. 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9749/03-Kozlovskiy.pdf>
5. **Костицький, В. В.** Українська національна ідея: минуле і сучасне / В. В. Костицький. – Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. – К., 2002. – 22 с.
6. **Краснокутський, О. В.** Взаємозв'язок політичної та правової свідомості: проблема формування ідеології державотворення : дис. ... доктора філос. наук / Олександр Володимирович Краснокутський. – Запоріжжя, 2015. – 499 с.
7. **Мацьків, Т.** Тридцятиліття українського історика (1963–1993) / Т. Мацьків // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. – Лондон : Українська видавнича спілка, 1993. – Жовтень. – С. 1255.
8. **Націоналізм. Антологія /** упоряд. Олег Проценко, Василь Лісовий. – К. : Смолоскип, 2000. – 872 с. // Дмитро Донцов. Українська ідея. – С. 196.; Дмитро Донцов. Націоналізм. – К. : ФОП Стебеляк О. М., 2011. – С. 237.
9. **Окіншевич, Л.** Вступ до науки про право і державу. – 1987. – С. 191–195. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/5284/file.pdf>

10. **Савельєв, В.** Фундатор українського консерватизму (до 125-річчя від дня народження В'ячеслава Липинського) / В. Савельєв [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?id=492>

References

1. **Dontsov, D.** Pidstavy nashoyi polityky / D. Dontsov. – N'yu-York, 1952. – S. 129 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2141/file.pdf>
2. **Drahomanov, M.** Lysty na Naddnipyrians'ku Ukrayinu. – 1915. – S. 43 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12483/file.pdf>
3. **Zabarevs'kyi, M.** V'yacheslav Lypyns'kyi ta yoho dumky pro ukrayins'ku natsiyu ta derzhavu. Soyuz Het'mantsiv-derzhavnykiv / M. Zabarevs'kyi [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://hetman-ua.org/lipinsky/zbirnyk/zbirnyk-ua-zabarevsky.html>
4. **Kozlovs'kyi, A. A.** Hnoseolohiya prava Hnoseolohichni pryntsypy prava / A. A. Kozlovs'kyi // Problemy filosofiyi prava. – 2005. – Tom III. – № 1–2. – S. 33. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9749/03-Kozlovskiy.pdf>
5. **Kostyts'kyi, V. V.** Ukrayins'ka natsional'na ideya: mynule i suchasne / V. V. Kostyts'kyi. – Instytut zakonodavchyykh peredbachen' i pravovoyi ekspertyzy. – K., 2002. – 22 s.
6. **Krasnokut's'kyi, O. V.** Vzayemozv'yazok politychnoyi ta pravovoyi svidomosti: problema formuvannya ideolohiyi derzhavotvorennia : dys. ... doktora filos. nauk / Oleksandr Volodymyrovych Krasnokut's'kyi. – Zaporizhzhya, 2015. – 499 s.
7. **Mats'kiv, T.** Trydtsyatylittya ukrayins'koho istoryka (1963–1993) / T. Mats'kiv // Vyzvol'nyy shlyakh. Suspil'no-politychnyy i naukovy-literaturnyy misyachnyk. – London : Ukrayins'ka vydavnycha spilka, 1993. – Zhovten'. – S. 1255.
8. Natsionalizm. Antolohiya / uporyad. Oleh Protsenko, Vasyl' Lisovyy. – K. : Smoloskyp, 2000. – 872 s. // Dmytro Dontsov. Ukrayins'ka ideya. – S. 196; Dmytro Dontsov. Natsionalizm. – K. : FOP Stebelyak O. M., 2011. – S. 237.
9. **Okinshevykh, L.** Vstup do nauky pro pravo i derzhavu. – 1987. – S. 191–195. [Elektronnyy resurs]: – Rezhym dostupu: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/5284/file.pdf>
10. **Savel'yev, V.** Fundator ukrayins'koho konservatyizmu (do 125-richchya vid dnya narodzhennia V'yacheslava Lypyns'koho) / V. Savel'yev [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://personal.in.ua/article.php?id=492>

Надійшла до редколегії 14.12.2016